

การมีส่วนร่วมในการสร้างคุณค่าผู้สูงอายุผ่านการจัดการความรู้
ภูมิปัญญาเชิงเศรษฐกิจของโรงเรียนผู้สูงอายุ
ตำบลนาโป่ง อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง *

Participation in creating value of the elderly
through economic wisdom knowledge management
in School for the Elderly, Napong sub-district,
Thoen district, Lampang Province

ธนกร สิริสุคันธา
Thanakorn Sirisugandha
มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
Lampang Rajabhat University, Thailand
Email : noithonglek@hotmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดการความรู้ภูมิปัญญา เชิงเศรษฐกิจของ
ผู้สูงอายุเพื่อส่งเสริมการสร้างคุณค่าผู้สูงอายุโดยการมีส่วนร่วมและเพื่อหาแนวทางการเพิ่ม
คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยใช้ภูมิปัญญาเชิงเศรษฐกิจของโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลนาโป่ง อำเภอ
เถิน จังหวัดลำปาง เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มเป้าหมายคือ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับโรงเรียน
ผู้สูงอายุจำนวน 8 คน และสมาชิกโรงเรียนผู้สูงอายุ จำนวน 35 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

* ได้รับบทความ: 14 กรกฎาคม 2563; แก้ไขบทความ: 5 กันยายน 2563; ตอรับตีพิมพ์: 7 กันยายน 2563



ประกอบด้วย การสังเกต การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม ข้อมูลที่ได้นำมาจัดหมวดหมู่ วิเคราะห์เนื้อหาสาระและหาความถี่ประกอบการบรรยาย

ผลการวิจัย พบว่าในพื้นที่ที่มีการจัดการความรู้ภูมิปัญญาเชิงเศรษฐกิจอยู่ 3 ด้าน คือ 1) ด้านเกษตรกรรม 2) ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม และ 3) ด้านแพทย์แผนไทย ในส่วนของการส่งเสริมการสร้างคุณค่าผู้สูงอายุโดยการมีส่วนร่วมในตัดสินใจจะมีการเสนอหรือคัดเลือกโครงการที่ชุมชนจะดำเนินการ การกำหนดการใช้ทรัพยากรแหล่งต่างๆการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน จะร่วมกันประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสาร ร่วมออกแรงหรือลงมือทำ การสนับสนุนทรัพย์สินเงินทองหรือวัสดุ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ผู้สูงอายุจะมีความยินดีหรือภาคภูมิใจในผลการดำเนินงานการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล มักอยู่ในรูปของการสังเกตการณ์

ด้านแนวทางการเพิ่มคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยใช้ภูมิปัญญาเชิงเศรษฐกิจ จะใช้ความรู้ภูมิปัญญาที่มีอยู่ในผู้สูงอายุนำมาต่อยอดเชิงเศรษฐกิจ ได้แก่ 1) ภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรมด้วยการปลูกพืชสมุนไพร ผักพื้นบ้านและผักปลอดสารพิษ 2) ภูมิปัญญาด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรมด้วยการสานก่องข้าวและเครื่องจักสานอื่น ๆ และ 3) ภูมิปัญญาด้านแพทย์แผนไทยด้วยการทำน้ำมันสมุนไพร โดยมีการวางแผนการทำงานล่วงหน้าแล้วลงมือปฏิบัติทันทีจากทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน ยอมรับความคิดสร้างสรรค์ไม่ย่อท้อต่อปัญหาและอุปสรรคต่างๆ รวมทั้งให้ความเชื่อมั่นในความสามารถและเคารพความรู้ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วม; ผู้สูงอายุ; การจัดการความรู้; ภูมิปัญญาเชิงเศรษฐกิจ;

Abstract

This research has the objectives to study economic wisdom knowledge management of the elderly (EWKME) to support the creation of the elderly value by participation and to find ways to increase the elderly quality of life using EWKME at Napong sub-district School for the Elderly, Thoen district, Lampang province. It is a qualitative research and the target group was the personnel related to the School for the Elderly totaled 8 persons and members of the school totaled 35 persons. The



research tools consisted of observations, in-depth interviews and focus groups. The data were classified, analyzed for contents and frequencies supplementing description.

The research found the elderly had economic wisdom knowledge management in 3 areas: 1) agriculture 2) industry and handicraft and 3) Thai traditional medicine. For the value creation for the elderly by participation in decision making, there would be a presentation or selection of projects operated by the community. For participation in working, there would be a joint in publicizing of information and working supporting by money or materials. For participation in receiving of benefits, the elderly are pleased or proud in the results of their operations and for participation in follow-up and evaluation, they are usually in the form of observations.

Ways to increase the quality of life of the elderly using economic wisdom by using knowledge and wisdom in the elderly to further develop in the economy e.g. 1) agricultural wisdom by growing herbs, native vegetables and organic vegetables 2) industrial and handicraft wisdom by weaving rice containers and other basketry and 3) Thai traditional medicine wisdom by making herbal oils, by advanced work planning and doing it immediately from resources found in the community without being afraid of any problems or obstacles, accepting creative ideas including having confidence in the abilities and respect in the knowledge and wisdom of the elderly.

Keywords: Participation; The elderly; Knowledge management;
Economic wisdom

1. บทนำ

“ภูมิปัญญา” คือพื้นฐานความรู้ความสามารถ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546) ที่เกิดจากการสะสมการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลายาวนาน มีลักษณะเชื่อมโยงกันไปหมดทุกสาขาวิชา ไม่แยกเป็นวิชาแบบที่เราเรียน ผสมกลมกลืนเชื่อมโยงกันหมด (ประเวศ วะสี, 2530) เป็นทรัพย์สินทางปัญญาอันล้ำค่าของท้องถิ่น มีความสัมพันธ์กับแบบแผนการดำรงชีวิตที่ผสมกลมกลืนกับธรรมชาติแวดล้อม

ผู้สูงอายุ เป็นสมาชิกในสังคมที่เปี่ยมไปด้วยศักยภาพ ทั้งในด้านภูมิปัญญา ความรู้และประสบการณ์การดำเนินชีวิต มีความเข้าใจชีวิตอย่างลึกซึ้ง สามารถชี้แนะลูกหลานและคนในชุมชนให้ดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องเหมาะสม โดยภูมิปัญญาของผู้สูงอายุหากมีการส่งเสริมอย่างเป็นรูปธรรม จะเกิดการถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แก่คนรุ่นหลังอย่างต่อเนื่อง (สุรกุล เจนอบรม, 2541) การที่ประเทศไทยกำลังก้าวสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ โดยจำนวนของผู้สูงอายุในแต่ละครัวเรือนจะมีมากกว่าคนวัยทำงาน จึงจำเป็นต้องพัฒนาให้ผู้สูงอายุสามารถพึ่งพาตนเองได้และพ้นจากสภาพการเป็นภาระของสังคมหรือคนในครอบครัว ซึ่งเป็นภารกิจของทุกภาคส่วนที่มีบทบาทในด้านการจ้างงานหรือการสร้างรายได้ ไม่ใช่หน้าที่ของรัฐเท่านั้น (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2559)



ด้วยเหตุที่ผู้สูงอายุเป็นผู้ทรงวัยวุฒิ มีภูมิปัญญา มีความสามารถ มีศักยภาพที่มีความหลากหลาย สามารถถ่ายทอดภูมิปัญญา ตามแนวทางการเผยแพร่ความรู้ของผู้สูงอายุ การจัดเก็บรวบรวมองค์ความรู้ให้เป็นระบบแบบแผน สามารถสืบค้นได้อย่างกว้างขวาง ซึ่งผู้สูงอายุควรถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ให้สังคม มีโอกาสได้ทำงานที่เหมาะสมกับวัย ตามความสมัครใจ โดยได้รับค่าตอบแทนที่เป็นธรรมเพื่อให้เกิดความภูมิใจและเห็นชีวิตที่มีคุณค่า อีกทั้งผู้สูงอายุควรได้มีบทบาทและมีส่วนร่วมในกิจกรรมของครอบครัว ชุมชนและสังคมโดยเฉพาะการรวมกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และความเข้าใจอันดีระหว่างผู้สูงอายุด้วยกันและกับบุคคลทุกวัย (สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส คนพิการและผู้สูงอายุ, 2550) ซึ่งถือเป็นการสร้างการมีส่วนร่วมขององค์การภาครัฐ เอกชน ท้องถิ่น ชุมชนเพื่อปลูกฝังค่านิยมให้สังคมตระหนักถึงคุณค่าของผู้สูงอายุ รวมทั้งเป็นการส่งเสริมผู้สูงอายุและการเตรียมความพร้อมของประชากรเพื่อวัยสูงอายุที่มีคุณภาพ (คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ, 2553)

โรงเรียนผู้สูงอายุ ต.นาโป่ง อ.เถิน จ.ลำปาง เริ่มก่อตั้งในปี พ.ศ. 2561 และได้จัดการเรียนการสอน การอบรมและมีกิจกรรมที่หลากหลาย ครอบคลุมความต้องการของผู้สูงอายุ ซึ่งผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิก ล้วนแต่มีภูมิปัญญาที่ได้เรียนรู้ สัมผัสและสืบทอดต่อกันมาจากอดีตถึงปัจจุบันอย่างหลากหลาย แต่ผู้สูงอายุเหล่านี้ยังไม่มีโอกาสที่เป็นทางการและไม่มีการจัดการความรู้ภูมิปัญญาที่มีอยู่ ขาดผู้รับการถ่ายทอดความรู้ รวมทั้งไม่ได้การสนับสนุนด้านการจัดการความรู้ภูมิปัญญาเชิงเศรษฐกิจอย่างจริงจัง ซึ่งจะส่งผลให้ความรู้ภูมิปัญญาดังกล่าวสูญหายไป

การสนับสนุนให้ผู้สูงอายุถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาเดิมผสมผสานกับความรู้ใหม่ เป็นการจัดการความรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงตนได้อย่างมีคุณค่า ทั้งต่อตนเอง ครอบครัวและสังคม เป็นการส่งเสริมการสร้างคุณค่าผู้สูงอายุโดยการมีส่วนร่วม เพราะนอกจากจะเป็นการยกย่องผู้สูงอายุซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ ภูมิปัญญา ประสบการณ์ มีองค์ความรู้ที่นอกจากจะเป็นประโยชน์ต่อสังคมและการพัฒนาประเทศแล้ว ยังเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุโดยใช้ภูมิปัญญาเชิงเศรษฐกิจรองรับการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์อีกด้วย

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการจัดการความรู้ภูมิปัญญาเชิงเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ
2. เพื่อส่งเสริมการสร้างคุณค่าผู้สูงอายุโดยการมีส่วนร่วม
3. เพื่อหาแนวทางการเพิ่มคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยใช้ภูมิปัญญาเชิงเศรษฐกิจ



3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพใช้การบรรยายที่ได้จากการศึกษาวิเคราะห์การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เชิงลึกการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัย และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม แล้วนำข้อมูลมาประกอบกันในแต่ละขั้นตอนของการวิจัยเพื่อค้นหาสิ่งที่ต้องการทราบ

กลุ่มเป้าหมายและการสุ่มใช้เทคนิคการสุ่มดังนี้

1. กลุ่มเป้าหมายผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับโรงเรียนผู้สูงอายุ ได้แก่ เจ้าหน้าที่ รพ.สต. กำนันผู้ใหญ่บ้าน ข้าราชการ สมาชิก อบท. ประธานกลุ่มผู้สูงอายุ อสม.ในชุมชน และญาติของผู้สูงอายุ ใช้การสุ่มแบบเจาะจง รวมทั้งสิ้นจำนวน 8 คน โดยใช้วิธีการสนทนากลุ่ม

2. กลุ่มเป้าหมายผู้สูงอายุ ได้แก่ สมาชิกชมรมผู้สูงอายุ ซึ่งประกอบไปด้วยผู้สูงอายุจาก 12 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านสันหลวง บ้านห้วยแก้ว บ้านปากกอง บ้านหนองห้า บ้านสันป่าหนาด บ้านนาโป่ง บ้านนาเบี้ย บ้านสันป่าจี้ บ้านห้วยเกียง บ้านนาเบี้ยหลวงบ้านห้วยโจ้ และบ้านปากกองตะวันออก จำนวนไม่น้อยกว่าร้อยละ 50 จากสมาชิกชมรมผู้สูงอายุ ต.นาโป่งทั้งหมด 70 คน ได้กลุ่มเป้าหมายรวมทั้งสิ้น 35 คน คัดเลือกจากผู้สูงอายุที่ได้รับการยอมรับจากสมาชิกว่าเป็นผู้มีความรู้ภูมิปัญญาเชิงเศรษฐกิจ โดยใช้การสัมภาษณ์แบบเชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัย เพื่อให้ได้ข้อมูลตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

4. สรุปผลการวิจัย

1. การจัดการความรู้ภูมิปัญญาเชิงเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ

ในพื้นที่ ต.นาโป่ง อ.เถิน จ.ลำปาง มีการจัดการความรู้ภูมิปัญญา แบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ ได้ 10 ประเภท คือ 1) เกษตรกรรม 2) อุตสาหกรรมและหัตถกรรม 3) แพทย์แผนไทย 4) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 5) กองทุน และธุรกิจชุมชน 6) สวัสดิการ 7) ศิลปกรรม 8) การจัดการ 9) ภาษาและวรรณกรรม และ 10) ศาสนาและประเพณี

ผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกโรงเรียนผู้สูงอายุ ต.นาโป่ง ได้มีความเห็นร่วมกันในด้านการจัดการความรู้ภูมิปัญญาที่สามารถมาต่อยอดให้เกิดกระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาเชิงเศรษฐกิจ ในระยะแรก คือ 1) ภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรม 2) ภูมิปัญญาด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม และ 3) ภูมิปัญญาด้านแพทย์แผนไทยโดยมีแนวทางของการนำเสนอชุดความรู้ภูมิปัญญาเชิงเศรษฐกิจ ดังนี้



1.1 ภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรม

จากสภาวะปัจจุบันในชุมชนนาโป่งมีการนำเข้าพืชผักผลไม้จากที่อื่นซึ่งเป็นการปลูกที่ใช้สารเคมีและเป็นสาเหตุให้เกิดโรคเรื้อรังต่าง ๆ มากมายทำให้ต้องใช้จ่ายงบประมาณในการบำบัดรักษา รพ.สต.บ้านนาเปี้ยหลวง และ รพ.สต.บ้านห้วยแก้ว ซึ่งเป็นหน่วยงานสำคัญในการส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุใน ต.นาโป่ง ได้เล็งเห็นถึงความปลอดภัยทางด้านอาหาร รวมทั้ง อบต.นาโป่ง ได้ตระหนักถึงความมั่นคงทางด้านอาหาร จึงมีความเห็นร่วมในการรณรงค์ให้คนชุมชนปลูกผักพื้นบ้านและผักปลอดสารเพื่อบริโภค หากปลูกมากขึ้นจะทำให้มีผลผลิตสำหรับการขาย ถือเป็น การส่งเสริมให้มีรายได้เพิ่มขึ้นบนฐานของภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรมที่ผู้สูงอายุมีความถนัดอยู่แล้ว โดย อบต.นาโป่ง ยังได้ส่งเสริมโดยการจัดประกวดเมนูอาหารจากผักพื้นบ้านและผักปลอดสารพิษในงานประเพณี ทั้งงานลอยกระทง งานสงกรานต์ เป็นต้น

ผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่กล่าวว่า คนในชุมชนนาโป่งประกอบอาชีพทำเกษตรกรรมเป็นหลัก โดยปกติในการปลูกผัก ผลไม้เพื่อรับประทานจะไม่ใช้สารเคมี เช่น พริก กระหล่ำปลี ผักกาด ผักคะน้า ต้นหอม ผักชี กลัวยหอมกลัวยน้ำว่า หรือยอดผักจากต้นไม้ เช่น ผักเชียงดา ผักเสี้ยว ผักชะอม หน่อไม้ หัวปลีตาล ยอดมะพร้าว เป็นต้น แต่ในการปลูกนั้น ต่างคนต่างปลูกต่างคนต่างขาย ไม่ได้รวมกลุ่มกันขายในระดับอำเภอ มีเพียงตลาดในหมู่บ้านซึ่งขายสัปดาห์ละ 1 วัน เท่านั้น

ซึ่งจากรายงานผลการตรวจสอบสุขภาพของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพบ้านนาเปี้ยหลวง และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพบ้านห้วยแก้ว ได้รายงานผลการวิเคราะห์ของสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดลำปาง พบว่าชาวบ้านส่วนใหญ่มีสารปนเปื้อนในร่างกายเพิ่มขึ้นทุกปี ดังนั้นจึงได้ทำแผนเรื่องผักปลอดสารอาหารปลอดภัย ร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลนาโป่ง ทำการส่งเสริมการปลูกผักพื้นบ้านและผักปลอดสารพิษพร้อมทั้งมีแผนประสานงานไปยังสำนักงานสาธารณสุขอำเภอเถิน ให้รับรองคุณภาพสินค้าเกษตรกรรม ด้านอาหารบริโภคที่ปลอดภัยเพื่อเพิ่มความเชื่อมั่นให้แก่ผู้บริโภค เพื่อให้คนในชุมชนนาโป่ง และในอำเภอเถินได้มีทางเลือกในการบริโภคอาหารที่ปลอดภัยและเป็นการส่งเสริมการออกกำลังให้แก่ผู้สูงอายุและคนในชุมชน อีกทั้งยังทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น

1.2 ภูมิปัญญาด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม

ใน ต.นาโป่ง จะมีผู้สูงอายุที่มีความชำนาญในการสานกระติบข้าว หรือก่องข้าว ถือเป็นหัตถกรรมพื้นบ้านที่มาจากฐานสังคมเกษตรกรรม ผู้สานก่องข้าวจะเป็นผู้สูงอายุที่ได้รับการ



ถ่ายทอดภูมิปัญญาที่ตกทอดและสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น จะนิยมสานด้วยใบลานเพราะไม่ค่อยเป็นเชื้อรา ซึ่งก่องข้าวเป็นภาชนะในการเก็บอาหารที่ทรงคุณค่า มากด้วยภูมิปัญญา ผู้สูงอายุที่ยังคงใช้ก่องข้าวในวิถีชีวิตปัจจุบันให้ความรู้ภูมิปัญญาการสานก่องข้าวนี้ที่น่าสนใจคือการสานจะทำสองชั้นชั้นในสุดจะสานให้มีความห่างเล็กน้อย เพื่อให้ไอน้ำระเหยออกจากข้าวไปสู่ช่องว่างภายในก่องข้าวได้ ในขณะที่ชั้นนอกสุดจะสานให้มีความชิดแน่นหนากว่าด้านใน เพื่อเก็บกักความร้อนไว้ ไอน้ำที่มีความร้อนอยู่ในช่องว่างนี้ จะช่วยทำให้ข้าวเหนียวที่อยู่ภายในก่องข้าวยังคงความร้อนได้อีกนาน โดยเมล็ดข้าวจะไม่มีไอน้ำเกาะ จึงไม่แฉะเหมือนกับการบรรจุในกระตักน้ำแข็งหรือภาชนะพลาสติกยุคใหม่

ปัจจุบันได้มีการส่งเสริมการสานก่องข้าวในกลุ่มสมาชิกโรงเรียนผู้สูงอายุ และนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน รวมทั้งมีการออกแบบก่องข้าวที่มีความหลากหลายมากขึ้น ทั้งขนาดรูปร่าง รูปทรงและการออกแบบลวดลายของการสานก่องข้าว

1.3 ภูมิปัญญาด้านแพทย์แผนไทย

เนื่องจากผู้สูงอายุในชุมชนนาโป่งมักจะมีปัญหาสุขภาพตามวัยอยู่เป็นประจำ หนึ่งในปัญหาสุขภาพที่พบ คืออาการปวดเมื่อยร่างกายและเวียนศีรษะ ในชุมชนจะมีผู้มีความรู้เรื่องของการตำรับยาสมุนไพร ซึ่งถือว่าเป็นปราชญ์พื้นบ้าน ได้นำเอาพืชสมุนไพรในชุมชน เช่น ปูเลย (ไพล) มาทำเป็นน้ำมัน เพื่อใช้ในการแก้ปวดเมื่อยและขจัดอาการเวียน หน้ามืด ทาถอนพิษแมลงสัตว์กัดต่อย แก้เคล็ดขัดยอก ฟกช้ำดำเขียว การอักเสบของผิวหนัง ฯลฯ เนื่องจากชุมชนมีการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำนา ทำไร่ มีการก้ม ๆ เงย ๆ บ่อยครั้ง อีกทั้งอายุที่เพิ่มขึ้นทำให้เกิดมีอาการปวดเมื่อยบ่อยครั้ง ซึ่งการทำผลิตภัณฑ์ใช้เองโดยใช้สมุนไพร ที่อยู่ในชุมชนทำให้เกิดผลดีต่อสุขภาพผู้ใช้ เพราะต้นทุนต่ำและทราบแหล่งที่มีของวัตถุดิบจึงหมดกังวลเกี่ยวกับปัญหาการใช้สารเคมี

นอกจากการผลิตน้ำมันสมุนไพรเพื่อใช้และจัดจำหน่ายเป็นรายได้ของโรงเรียนผู้สูงอายุแล้ว ความรู้ภูมิปัญญาดังกล่าวยังสามารถต่อยอดเชิงเศรษฐกิจด้วยการสร้างการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และเห็นถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน สามารถพัฒนาเป็นแหล่งถ่ายทอดความรู้และภูมิปัญญาในการใช้สมุนไพรรักษาโรค และต่อยอดเป็นการผลิตสมุนไพรหายากที่ใช้เป็นอาหารและยารักษาโรคได้ต่อไป

ดังนั้นความรู้ภูมิปัญญาทั้ง 3 ด้านที่ชุมชนคัดเลือก ถือเป็นความชำนาญและเป็นความรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิมที่ผู้สูงอายุมีประสบการณ์ มีความชำนาญ สามารถพลิกแพลงหรือต่อยอดได้



ไม่ยากมากนัก ถือเป็นต้นทุนทางสังคมที่สำคัญในการต่อยอดเชิงเศรษฐกิจและสร้างความเจริญอกงามมั่นคงให้เกิดขึ้นได้ เนื่องจากเป็นภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นและเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมเกิดขึ้นในชุมชน จึงสอดคล้องตามสภาพสิ่งแวดล้อมนั้น ๆ ที่สามารถปรับใช้ในการดำรงชีวิตของชุมชนตำบลนาโป่งได้อย่างเหมาะสม

2. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการส่งเสริมการสร้างคุณค่าผู้สูงอายุ ก่อให้เกิดผลต่อการได้แนวทางการเพิ่มคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยใช้ภูมิปัญญาเชิงเศรษฐกิจของโรงเรียนผู้สูงอายุ ต.นาโป่ง เพราะผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมจะเกิดความภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของการดูแลสุขภาพและเพิ่มคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ เนื่องจากได้มีส่วนร่วมในการประชุมวางแผนหรือขับเคลื่อนการดำเนินงาน การให้ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาและความต้องการ เพื่อนำไปประกอบการพิจารณาจัดทำกิจกรรมหรือโครงการที่เหมาะสมกับสมาชิกโรงเรียนผู้สูงอายุ โดยอาจมีส่วนร่วมในการกำหนดขั้นตอนการดำเนินงานด้านการพัฒนากระบวนการส่งเสริมการสร้างคุณค่าผู้สูงอายุ มีส่วนร่วมในการประชาสัมพันธ์ มีส่วนร่วมสนับสนุนทรัพยากรใช้ในการดำเนินกิจกรรม รวมทั้งมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล ซึ่งจำแนกประเด็นสำคัญในการวิเคราะห์หาแนวทางการเพิ่มคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยใช้ภูมิปัญญาเชิงเศรษฐกิจ แบ่งออกเป็น 4 ด้าน ดังนี้

2.1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ซึ่งเป็นการกำหนดขั้นตอนของการดำเนินการส่งเสริมการสร้างคุณค่าผู้สูงอายุการเสนอหรือคัดเลือกโครงการที่ชุมชนจะดำเนินการ การกำหนดการใช้ทรัพยากรแหล่งต่างๆ ของชุมชนพื้นที่ตำบลนาโป่ง รวมทั้งการแสดงความคิดเห็นคัดค้านหรือโต้แย้งอย่างมีเหตุผลในการตัดสินใจต่างๆ

จากการสังเกตของผู้วิจัย พบว่าหน่วยงานและภาคีที่เกี่ยวข้องยังไม่สามารถสร้างการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของโรงเรียนผู้สูงอายุ ต.นาโป่ง ได้อย่างเหมาะสม แม้ว่าจะมีตัวแทนผู้สูงอายุเข้าไปมีส่วนร่วมในการคัดเลือกโครงการและกำหนดการใช้ทรัพยากรแหล่งต่าง ๆ ของชุมชน โดยตัวแทนบางส่วนเป็นผู้บริหาร อบต. ที่มีอายุเกิน 60 ปี จึงถือว่าเป็นตัวแทนของผู้สูงอายุโดยปริยาย ดังนั้นการมีส่วนร่วมด้านการตัดสินใจของชุมชนในการกำหนดขั้นตอนการดำเนินงานของผู้สูงอายุและประชาชนในพื้นที่จึงยังไม่ชัดเจนเท่าที่ควร

เมื่อบริบทการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจยังไม่ชัดเจน ทางผู้บริหาร อบต. นาโป่ง จึงได้กำหนดแผนการพัฒนาระบบการส่งเสริมการสร้างคุณค่าผู้สูงอายุขึ้นมา โดยการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ ซึ่งได้ถอดบทเรียนการดำเนินงานของโรงเรียนผู้สูงอายุในหลายพื้นที่ ชี้ให้เห็นว่า



การดำเนินงานภายใต้เครือข่ายต่าง ๆ มีความจำเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้กิจกรรมการก่อตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุดำเนินงานโดยมีการแต่งตั้งคณะกรรมการที่มาจากประธานผู้สูงอายุ จำนวน 12 หมู่บ้าน ผู้ทรงคุณวุฒิ และนักวิชาการ เพื่อกำหนดกติกาหรือข้อตกลงร่วมกัน กำหนดหัวข้อในการทำกิจกรรม ตารางการเรียนการสอนและการตั้งกองทุนเพื่อดำเนินกิจกรรม ทั้งนี้จะเห็นว่าหัวใจสำคัญของการพัฒนากระบวนการดูแลผู้สูงอายุนั้น ก็คือ การทำงานด้วยจิตอาสา เสียสละเพื่อส่วนรวม

มีการกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียนผู้สูงอายุในหลายพื้นที่ เวียนไปในหลายๆ หมู่บ้าน แต่ในระยะเริ่มแรกได้ใช้อาคารหอประชุมของ อบต. นาโป่ง เป็นสถานที่ดำเนินการ โดยจัดตารางกิจกรรมในแต่ละสัปดาห์ เริ่มต้นจากการรวมกลุ่มพบปะพูดคุยกัน แล้วจึงค่อยๆ พัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมให้มีความชัดเจนมากขึ้น โดยพยายามตอบสนองความต้องการที่หลากหลายของผู้สูงอายุ หรืออาจเป็นการขยายกิจกรรมที่มีการดำเนินงานอยู่แล้ว เช่น การตรวจสุขภาพประจำสัปดาห์ของ อสม. การดำเนินงานของศูนย์เศรษฐกิจพอเพียง โครงการศูนย์สามวัย หรือธนาคารความดี เป็นต้น ซึ่งจะเห็นว่าแนวทางการจัดกิจกรรมจะมีความยืดหยุ่นค่อนข้างสูง

2.2 การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ชุมชนในเขต อบต.นาโป่ง ร่วมกันประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสาร ร่วมลงมือทำ สนับสนุนทรัพยากรเงินทองหรือวัสดุ อุปกรณ์เพื่อใช้ในการดำเนินกิจกรรม การพัฒนากระบวนการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ จากการสนทนากลุ่มส่วนใหญ่มองว่าในภาพรวมตัวแทนทั้ง 12 หมู่บ้าน มีส่วนร่วมในการประชาสัมพันธ์อยู่ในระดับมาก เมื่อมีกิจกรรมต่างๆ จะสื่อสารข้อมูลไปให้ผู้สูงอายุในหมู่บ้านของตนเองรับทราบ ผ่านช่องทางที่หลากหลาย เช่น เสียงตามสาย ปากต่อปาก การโทรศัพท์ การประกาศในงานวัด งานประชุมต่างๆ เป็นต้น

การจัดกิจกรรมโรงเรียนผู้สูงอายุ ถือว่าเป็นช่วงของการทดลอง ทั้งนี้ภาคร่วมพัฒนาในพื้นที่เคยมีประสบการณ์เกี่ยวกับโรงเรียนผู้สูงอายุมาบ้างแล้ว เช่น การศึกษาดูงาน เป็นต้น จึงทำให้มีความเข้าใจและสามารถผลักดันโรงเรียนผู้สูงอายุได้เป็นอย่างดี อีกทั้งเมื่อมีหน่วยงานในท้องถิ่นให้การสนับสนุน โรงเรียนผู้สูงอายุจึงมีกิจกรรมเกิดขึ้นในทุกสัปดาห์ โดยกำหนดกิจกรรมไว้คือ สัปดาห์ละ 1 วัน

จากการดำเนินงานที่ผ่านได้เริ่มเห็นแนวโน้มและทิศทางของการพัฒนากระบวนการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุในเขต อบต.นาโป่ง เช่น มีการร่วมทำบุญเลี้ยงวันเกิดของผู้บริหาร อบต. ด้วยการจัดเลี้ยงอาหารกลางวันแก่ผู้ที่มีร่วมกิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุ มีการนำผลผลิตที่ได้จากการสร้างสรรค์ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุที่ทำกิจกรรมต่างๆ ไปจำหน่าย เป็นต้น



ทั้งนี้ประธานผู้สูงอายุของแต่ละหมู่บ้านก็จะมีความเข้มแข็งที่แตกต่างกันออกไป ต่างก็นำความเข้มแข็งและภูมิปัญญาของตนเองมามีส่วนร่วมในการปฏิบัติอย่างเต็มที่ โดยที่ไม่ต้องมีการออกกฎหรือบังคับให้ร่วมกิจกรรม แต่เป็นความสมัครใจและโดยส่วนใหญ่สมาชิกชมรมผู้สูงอายุก็ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี

กิจกรรมต่างๆ ที่โรงเรียนผู้สูงอายุได้ดำเนินการในรอบปีที่ผ่านมาได้มีกระบวนการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ดังนั้นจึงไม่เกิดปัญหาในการปฏิบัติ มีการจัดกิจกรรมวันสงกรานต์ วันลอยกระทง โดยการนำโครงการที่เกี่ยวข้องของ อบท. และส่วนราชการในพื้นที่ มาผนวกกับกิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุ ส่งผลให้กิจกรรมขับเคลื่อนไปได้ด้วยดี

อย่างไรก็ดีเพื่อลดปัญหาด้านงบประมาณและความซ้ำซ้อนของกิจกรรมอาจมีการบูรณาการงานหลาย ๆ งานเพื่อตอบสนองเป้าหมายเดียวกันได้ โดยควรมีการประชุมหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อตรวจสอบการกำหนดกิจกรรมที่เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ

2.3 การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ทั้งการได้รับการพัฒนาศักยภาพของตนเอง การที่ตนเองได้รับประโยชน์จากการร่วมกันทำงาน การมีความยินดีหรือภาคภูมิใจในผลการดำเนินงาน

การที่จะให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในผลประโยชน์จากกระบวนการดูแลสุขภาพได้นั้น จะต้องมีการจัดกิจกรรมที่เกิดจากความต้องการของคนส่วนใหญ่อาจจะเป็นกิจกรรมที่ทำขึ้นมาใหม่ หรือเป็นกิจกรรมที่ผู้สูงอายุเคยทำร่วมกันมาก่อนก็ได้ ทั้งนี้กิจกรรมที่ได้ดำเนินการและผู้สูงอายุส่วนใหญ่เห็นว่าได้ประโยชน์ เช่น การจัดกิจกรรมให้ความรู้ด้านศาสนา การตรวจสุขภาพประจำสัปดาห์ หรือการจัดกิจกรรมที่นำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตแบบองค์รวม โดยการบูรณาการการทำงานร่วมกันจากสหสาขาวิชาชีพ หากมีการคำนึงถึงความแตกต่างหลากหลายของผู้สูงอายุในชุมชนก็จะทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์อย่างชัดเจน

ที่ผ่านมาโรงเรียนผู้สูงอายุได้มีการดำเนินงานด้านกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุในชุมชน ได้เน้นกิจกรรมที่ส่งเสริมสุขภาพ การออกกำลังกาย นันทนาการ การพักผ่อน การปลูกผักสวนครัว ศาสนา ด้านเศรษฐกิจ และการส่งเสริมรายได้ เพราะผู้สูงอายุจะให้ความสนใจและสร้างการมีส่วนร่วมได้มาก

2.4 การมีส่วนร่วมในการประเมินผล ไม่ว่าจะเป็นการติดตามสภาพปัญหา อุปสรรคในการดำเนินงาน ผลการดำเนินงาน การสังเกตการณ์และการประเมินผลด้านข้อมูลสถิติต่าง ๆ ในการดำเนินกิจกรรม



จากการสนทนากลุ่มมองว่าในภาพรวม คนใน ต.นาโป่ง ส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการประเมินผล เช่น ในการส่งเสริมงานจิตอาสาของผู้สูงอายุ การร่วมงานประจำปี การถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาต่างๆ จะมีการสังเกตจำนวนผู้มาร่วมงาน การสัมภาษณ์ความต้องการและประโยชน์ที่ได้รับจากการดำเนินกิจกรรม รวมทั้งการพูดคุยถึงความต้องการอื่นๆ และนำเสนอข้อมูลให้กับเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเหล่านี้ล้วนแสดงถึงการมีส่วนร่วมในการประเมินผล เพียงแต่ไม่ได้ประเมินผลเชิงสถิติ

ทั้งนี้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้สูงอายุได้สะท้อนความคิดเห็นด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในการส่งเสริมการสร้างคุณค่าผู้สูงอายุว่ามีบทบาทสำคัญในการพัฒนากระบวนการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ เนื่องจากการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุขึ้นมา ถือเป็นการส่งเสริมคุณค่าผู้สูงอายุให้มีแหล่งส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ด้วยกิจกรรมที่หลากหลาย ผู้สูงอายุได้ทำในสิ่งที่ไม่เคยทำและได้เข้าถึงการใช้ทรัพยากรบางอย่างที่ไม่เคยเข้าถึงมาก่อน เป็นการเปิดพื้นที่ทางสังคมให้ผู้สูงอายุต่างหมู่บ้านมาพบปะพูดคุยกัน ทำให้คลายความกังวลด้านความเหงา การถูกทอดทิ้ง หรือแม้แต่เยียวยาอาการทางใจด้านการเจ็บป่วยเรื้อรังลงไปได้ เหล่านี้ล้วนแต่ทำให้ผู้สูงอายุมีความรู้สึกว่าชีวิตของตนเองยังคงมีคุณค่า จะเห็นได้จากหลายกิจกรรมที่ผู้สูงอายุในชุมชนจะเป็นวิทยากรและถ่ายทอดความรู้ให้กับเพื่อนผู้สูงอายุด้วยกัน ทำให้เกิดเพื่อนวัยเดียวกัน ซึ่งเป็นความรู้สึกสำคัญที่จะนำไปสู่สุขภาพที่ดี เช่น การชวนกันออกกำลังกาย การปรับรสชาติอาหาร ไม่กินรสจัดหรือการกระตุ้นความคิดลดความเสี่ยงต่อโรคความจำเสื่อม เป็นต้น

3. แนวทางการเพิ่มคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยใช้ภูมิปัญญาเชิงเศรษฐกิจ

สมาชิกของโรงเรียนผู้สูงอายุ ต.นาโป่ง ได้ร่วมกันนำเสนอความรู้ภูมิปัญญาที่จะนำมาต่อยอดเชิงเศรษฐกิจเพื่อเพิ่มคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุอยู่ 3 ด้านประกอบด้วย

- 3.1 ภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรม: การปลูกพืชสมุนไพร ผักพื้นบ้านและผักปลอดสารพิษ
- 3.2 ภูมิปัญญาด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม: การสานก่องข้าวและเครื่องจักสานอื่น
- 3.3 ภูมิปัญญาด้านแพทย์แผนไทย: การทำน้ำมันสมุนไพร

โดยความรู้ภูมิปัญญาทั้ง 3 ด้านอยู่ในวิสัยที่ผู้สูงอายุจะทำได้ ซึ่งในการสนทนากลุ่มได้ร่วมกันกำหนดแนวทางการเพิ่มคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยใช้ภูมิปัญญาเชิงเศรษฐกิจ จะต้องมีการดำเนินการดำเนินงาน 6 ขั้นตอน ดังนี้

1) วางแผนการทำงานล่วงหน้า เพราะการนำความรู้ภูมิปัญญามาต่อยอดเชิงเศรษฐกิจ เป็นสิ่งใหม่ที่ผู้สูงอายุยังไม่เคยทำ ดังนั้นหากต้องการประสบความสำเร็จจะต้องมีการวางแผนที่



ชัดเจน กำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมาย ระยะเวลา รูปแบบของกิจกรรม ขั้นตอนการดำเนินงานต่าง ๆ อย่างครบถ้วน นอกจากนั้นหลังจากสิ้นสุดในทุก ๆ กิจกรรม คณะกรรมการโรงเรียนผู้สูงอายุควรมีการวัดและประเมินผล หรือตรวจสอบการดำเนินงานเพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงและแก้ไขต่อไป

2) **ลงมือทำทันที โดยการขจัดความขี้เกียจออกไป** เพราะความขี้เกียจเป็นอุปสรรคสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิต เมื่อผู้สูงอายุปล่อยให้ความขี้เกียจเข้ามาเยือน โดยใช้ข้ออ้างเช่น เดินทางไม่สะดวก นั่งนานไม่ได้ หรืออื่น ๆ ก็ตาม จะทำให้ความขี้เกียจเข้าครอบงำจนยากที่จะสลัดความขี้เกียจนั้นออกไป จึงควรลงมือปฏิบัติทันทีเมื่อได้วางแผนการทำงานล่วงหน้าอย่างพร้อมเพรียงกัน

3) **ฝึกนิสัยประหยัด** อดออมและบริโภคสิ่งที่มีอยู่ในชุมชน ปลุกในสิ่งที่กิน กินในสิ่งที่ปลูก หากเหลือให้นำไปแบ่งปันและจำหน่ายเพื่อสร้างรายได้พิเศษ เพราะการใช้จ่ายที่ถูกวิธี สมควรแก่ฐานะเป็นการสร้างระเบียบวินัยขั้นพื้นฐานให้แก่ผู้สูงอายุและยังใช้เป็นหลักประกันที่แน่นอนเมื่อถึงคราวคับขันหรือยามเจ็บป่วยฉุกเฉิน

4) **คิดในมุมสร้างสรรค์** เป็นการคิดเชิงบวก คิดแต่เรื่องที่ดีงาม มองปัญหาต่างๆ ให้เป็นเรื่องเล็กที่สามารถแก้ไขได้ การเปิดมุมมองใหม่ๆ ยอมรับการปรับเปลี่ยนจากยุคดั้งเดิมมาสู่ยุคปัจจุบัน ซึ่งจะเป็นการสร้างทัศนคติที่ดีให้เกิดขึ้นแก่ผู้สูงอายุโดยหลักเลี่ยงการมองตนเองเป็นศูนย์กลาง รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นให้มากขึ้นและสละเวลาบางส่วนแลกเปลี่ยนเสวนาแสดงความคิดเห็นกับผู้อื่นอยู่เสมอ

5) **ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค** ปัญหาและอุปสรรคต่างๆ เปรียบเสมือนบททดสอบที่จะนำทางสู่ความสำเร็จ การนำความรู้ภูมิปัญญาที่จะนำมาต่อยอดเชิงเศรษฐกิจอาจจะมีปัญหาหรืออุปสรรคในการดำเนินงาน

6) **เชื่อมั่นในความสามารถ** **เคารพความสามารถความรู้ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ** โดยให้โอกาสผู้สูงอายุในการนำความรู้ภูมิปัญญามาใช้เชิงเศรษฐกิจ ถือเป็นความกล้าในการทดลองสิ่งใหม่ ๆ

ดังนั้นโรงเรียนผู้สูงอายุ ต.นาโป่ง อ.เถิน จ.ลำปาง จะใช้ความรู้ภูมิปัญญา การปลูกพืชสมุนไพร ผักพื้นบ้านและผักปลอดสารพิษ การสานก่องข้าวและเครื่องจักสานอื่น ๆ และการทำน้ำมันสมุนไพร มาใช้เป็นแนวทางในการเพิ่มคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ทำให้เกิดการเข้ากลุ่มร่วมกิจกรรมทางสังคม ส่งผลดีแก่ผู้สูงอายุให้มีสุขภาพกาย สุขภาพใจที่ดี มีความสุข มีรายได้เพิ่มขึ้น รวมถึงการ



สร้างคุณค่าแก่ผู้สูงอายุได้ทำประโยชน์แก่ส่วนรวม เป็นร่มโพธิ์ร่มไทรแก่ลูกหลาน ทั้งปัจจุบันและในอนาคต

5. อภิปรายผลการวิจัย

1. การจัดการความรู้ภูมิปัญญาเชิงเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุในอดีตจะมีบทบาททั้งในครอบครัวและสังคมภายนอกค่อนข้างสูง มีบารมีและอิทธิพลในการชี้นำผิด เพราะการเรียนรู้ทางวิชาชีพของบุคคลต่าง ๆ ย่อมได้รับการปลูกฝังอบรมจากผู้สูงอายุ อันเนื่องมาจากผู้สูงอายุเป็นผู้ผ่านประสบการณ์มากมายในชีวิตและมีความรู้ความสามารถในด้านใดด้านหนึ่งเป็นอย่างดี ทำให้สามารถจัดการความรู้ภูมิปัญญาที่มีอยู่เพื่อช่วยครอบครัวและสังคม ซึ่งถือว่าเป็นความรู้ที่ฝังอยู่ เช่น ทักษะในการทำงาน หรือการคิดเชิงวิเคราะห์ แต่ยังไม่เป็นความรู้ที่ชัดแจ้ง เพราะยังไม่มีการบินบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรหรือจัดทำเป็นคู่มือ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ปิยรัตน์ กาญจนะจิตรา (2550) เรื่องการจัดการความรู้ในระบบราชการไทย: กรณีศึกษากรมส่งเสริมการเกษตร กรมอนามัยและกรมสุขภาพจิต พบว่า การสร้างและค้นคว้าหาความรู้ส่วนใหญ่จะมีการสร้างและค้นหาความรู้จากการสอบถามผู้รู้หรือผู้มีประสบการณ์และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการแสวงหาความรู้ การจัดเก็บความรู้ส่วนใหญ่ จะจัดอยู่ในรูปของแฟ้มเอกสาร การแลกเปลี่ยนเรียนรู้มีลักษณะไม่เป็นทางการ ได้แก่ การพูดคุยกันระหว่างกลุ่มเพื่อน การสอนงานจากหัวหน้า เป็นต้น ซึ่งจะทำให้ได้ความรู้ที่เป็นประสบการณ์ที่ฝังอยู่ในตัวของผู้อยู่แลกเปลี่ยนและยังสอดคล้องในด้านหลักการดำเนินงานกับงานวิจัยของ ฉวีวรรณ ปานสี (2550) จากการศึกษาเรื่อง การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาอาชีพการทำขนมโบราณชุมชนกุฎิเงิน แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร ที่พบว่า การนำเอาความรู้จากผู้ผลิตซึ่งเป็นความรู้ที่ฝังอยู่ในคน นำมาจัดการความรู้ให้เป็นความรู้ชัดแจ้ง เป็นการเพิ่มองค์ความรู้ภูมิปัญญาให้แก่แหล่งค้นคว้า

2. การส่งเสริมการสร้างคุณค่าผู้สูงอายุโดยการมีส่วนร่วม

การที่คนในชุมชนส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการสร้างคุณค่าผู้สูงอายุ อาจเป็นเพราะการอาศัยอยู่ในกลุ่มเครือญาติและรู้จักกันทั้งชุมชน มีแต่การร่วมกันทำงานเป็นครั้งคราว แต่อาจไม่ชินต่อการทำงานร่วมกันอย่างจริงจังและถาวร เนื่องจากในอดีตประเทศไทยเป็นสังคมที่มั่งคั่ง จึงไม่จำเป็นต้องเสริมสร้างการทำงานร่วมกัน (เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง, 2523) ส่งผลต่อจำนวนผู้สูงอายุที่เข้ามามีส่วนร่วมไม่มากนัก สอดคล้องกับ กษกร สังขชาติ และสมโภชน์ อเนกสุข (2548) มีข้อค้นพบที่น่าสนใจว่า การที่ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในชุมชน สังคมและร่วมพัฒนาท้องถิ่นได้น้อย อาจเป็นเพราะมี



ปัญหาด้านสุขภาพร่างกายที่ไม่สมบูรณ์แข็งแรงและยังสัมพันธ์กับข้อค้นพบของ นพพรณพร อุทโธ (2552) ที่พบว่า การมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในกิจกรรมชุมชนลดลง เนื่องจากผู้สูงอายุมีปัญหาด้านฐานะทางเศรษฐกิจ บางส่วนสุขภาพร่างกายไม่แข็งแรง จนเป็นอุปสรรคในการถ่ายทอดความรู้

ซึ่งจากการสังเกตและการสนทนาเชิงลึก พบว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสร้างคุณค่าผู้สูงอายุ ต.นาโป่ง บางครั้งไม่สามารถทำให้ครอบคลุมทั้งตำบล เนื่องจากข้อจำกัดด้านงบประมาณของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สอดคล้องกับผลการวิจัยของ กฤตศิลป์ อินทชัย (2551) ที่พบว่าปัญหาอุปสรรคการแสดงบทบาทและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของผู้สูงอายุที่สำคัญคือ อบต. ไม่ได้ให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุในการร่วมกันพัฒนาท้องถิ่นโดยจะดำเนินการและจัดกิจกรรมเอง อีกทั้งไม่ได้มีการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารในเรื่องต่าง ๆ ให้ได้รับทราบ ประกอบกับผู้สูงอายุบางส่วนไม่ค่อยมีเวลาเข้าร่วมประชุมในการพัฒนาท้องถิ่นโดยปัจจัยที่มีผลต่อการแสดงบทบาทของผู้สูงอายุต่อการพัฒนาท้องถิ่นคือ ปัจจัยเรื่องการไม่มีเวลาที่จะเข้าร่วมทำกิจกรรมสุขภาพของผู้สูงอายุ การไม่มีประสบการณ์ร่วมกับท้องถิ่น ไม่มีตำแหน่งหน้าที่ในชุมชนและโอกาสที่จะร่วมทำกิจกรรมพัฒนาท้องถิ่นมีน้อย

3. แนวทางการเพิ่มคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยใช้ภูมิปัญญาเชิงเศรษฐกิจ

ในชุมชน ต.นาโป่ง อ.เถิน จ.ลำปาง มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนากระบวนการดูแลสุขภาพของคนในชุมชนที่ส่งผลต่อการเพิ่มคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ทั้งในระดับหมู่บ้านและระดับตำบล เช่น อบต.นาโป่ง ชมรมผู้สูงอายุ รพ.สต.บ้านห้วยแก้ว รพ.สต.บ้านนาเบี้ยหลวง อสม. โรงเรียนและวัด เป็นต้น การจัดกิจกรรมที่มีเวลาและเนื้อหาที่เหมาะสม ตลอดจนเกิดความต่อเนื่องนั้น จำเป็นต้องมีการวางแผนการพัฒนาร่วมกันของหน่วยงานเหล่านี้ มีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบผลัดเปลี่ยนกันเป็นแม่งาน ซึ่งแต่ละหน่วยงานมักมีปัญหาด้านงบประมาณที่ไม่เพียงพอ จึงไม่จำเป็นต้องรับผิดชอบกิจกรรมผู้สูงอายุทั้งหมด แต่สามารถบูรณาการกับแผนประจำปี มีการพูดคุยระหว่างหน่วยงานเพื่อกำหนดกิจกรรมร่วมกัน โดยควรนำความรู้ภูมิปัญญามาต่อยอดเชิงเศรษฐกิจที่จะทำให้คุ้มค่าต่อการจัดกิจกรรมเพราะผู้สูงอายุจะให้ความสนใจเป็นพิเศษ เช่น การปลูกพืชสมุนไพร ผักพื้นบ้านและผักปลอดสารพิษการสานก่องข้าวและการทำน้ำมันสมุนไพร

ดังนั้นจึงควรมีการกำหนดแนวทางการเพิ่มคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยใช้ภูมิปัญญาเชิงเศรษฐกิจ คือการทำกิจกรรมในโรงเรียนผู้สูงอายุที่เปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนได้เข้าร่วมกิจกรรมอย่างเท่าเทียมกัน ไม่มีการบังคับ ให้เลือกเข้าร่วมกิจกรรมอย่างมีความสุข เป็นการสร้างการมีส่วนร่วมและคำนึงถึงความต้องการของผู้สูงอายุอย่างเหมาะสม โดยสำรวจความต้องการของผู้สูงอายุผ่าน



กิจกรรมต่างๆ เช่น การสำรวจข้อมูลประชากรประจำปี เพื่อให้เกิดการวางแผนที่ชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับงานของ กุลวดี โรจน์ไพศาลกิจ และวรกร เกรียงไกรศักดิ์ (2560) ที่ชี้ว่าการดำเนินงานเพื่อพัฒนาสุขภาพผู้สูงอายุในชุมชนนั้น ต้องให้ความสำคัญกับคุณภาพของชีวิตและการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม คือ กาย จิต สังคมและปัญญา ภายใต้การสนับสนุนและความร่วมมือจากภาคีเครือข่ายสนับสนุนส่งเสริมการดำเนินการผ่านการจัดการระบบการพัฒนาสุขภาพผู้สูงอายุในชุมชน ยิ่งไปกว่านั้น ควรมีการส่งเสริมศักยภาพให้กับชมรมผู้สูงอายุซึ่งมีผู้สูงอายุจำนวนมากที่ยังไม่ได้เป็นสมาชิกโรงเรียนผู้สูงอายุ ให้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการบริหารจัดการให้มากขึ้น เพื่อเป็นกลไกในการสร้างการมีส่วนร่วมและสามารถระดมความคิดเห็นจากสมาชิกในลักษณะ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมประเมินผลและร่วมรับผลประโยชน์ และสอดคล้องกับ ศิริพงษ์ เกี้ยวสกุล (2555) ที่เห็นว่าการเปิดพื้นที่ให้ผู้สูงอายุจัดกิจกรรมและต่อยอดองค์ความรู้โดยการนำภูมิปัญญามาใช้บนฐานวัฒนธรรมและความใฝ่รู้ของผู้สูงอายุ จะเป็นแนวทางการเพิ่มคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยใช้ภูมิปัญญาเชิงเศรษฐกิจ ซึ่งถือว่าเป็นการนำความรู้ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุมาใช้ในการพัฒนาชุมชน

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในฐานะเป็นผู้กำกับและให้การดูแลโรงเรียนผู้สูงอายุ ควรเป็นผู้สนับสนุนด้านงบประมาณเป็นหลักและควรเอื้ออำนวยการจัดกิจกรรม เพื่อให้ผู้สูงอายุได้นำความรู้ภูมิปัญญาถ่ายทอดและกระตุ้นให้คนรุ่นใหม่เกิดความสนใจหรือต่อยอดภูมิปัญญา อันจะนำไปสู่การสร้างสรรค์เชิงเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

ในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ผู้สูงอายุต้องเดินทางระยะไกลจากหมู่บ้านของตนเอง เนื่องจาก ต.นาโป่ง มี 12 หมู่บ้าน หากผู้สูงอายุไม่มีรถรับส่งจะเป็นอุปสรรคต่อการร่วมกิจกรรม จึงควรสร้างสรรค์กิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุที่มีปัญหาด้านสุขภาพตามวัยหรือไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมนอกสถานที่ได้

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรให้ความสนใจต่อประเด็นด้านการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจให้กับทุกคนในชุมชน ไม่เฉพาะกับผู้สูงอายุเท่านั้น



เอกสารอ้างอิง

- กชกร สังขชาติ และสมโภชน์ อเนกสุข. (2548). รูปแบบการดำเนินชีวิตของผู้สูงวัยอายุเกิน 100 ปี จังหวัดชลบุรี. *วารสารศึกษาศาสตร์*, 17(1), 95-108.
- กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2559). *ยุทธศาสตร์กระทรวง พ.ศ. 2560-2564. กองยุทธศาสตร์และแผนงาน สำนักงานปลัดกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์*.
- กฤตศิลป์ อินทชัย. (2551). บทบาทผู้สูงอายุตำบลฟ้าฮ่ามต่อการพัฒนาท้องถิ่น. *วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต*. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- กุลวดี โรจน์ไพศาลกิจ และวรากร เกรียงไกรศักดิ์ดา. (2560). การพัฒนาแนวทางการดำเนินงานของชุมชนในการพัฒนาสุขภาวะผู้สูงอายุ. *วารสารสมาคมนักวิจัย*, 22(1), 81-88.
- คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ. (2553). *แผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545- 2564)*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เทพเพ็ญวานิสย์.
- เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. (2523). *การระดมประชาชนเพื่อการพัฒนาการบริหารงานพัฒนาชนบท*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ฉวีวรรณ ปานซี. (2550). การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาอาชีพการทำขนมโบราณชุมชนกุฎีจีน แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร. *รายงานการวิจัย*. มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.
- นพพรณพร อุทโธ. (2552). บทบาทของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ที่มีต่อการพัฒนาชุมชน การศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมประเพณี. *วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*. มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- ประเวศ วะสี. (2530). การสร้างสรรค์ภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนา. *ชุมชนพัฒนา*, 1(5), 75-78.
- ปิยรัตน์ กาญจนะจิตรา, 2550. การจัดการความรู้ในระบบราชการไทย : กรณีศึกษา กรมส่งเสริมการเกษตร กรมอนามัยและกรมสุขภาพจิต. *วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต*. มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546) *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.



ศิริพงษ์ เกี้ยวสกุล. (2555). การนำเสนอแนวทางการส่งเสริมการจัดการความรู้ของชุมชนในการนำพลังผู้สูงอายุมาใช้ในการพัฒนาชุมชน. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สามารถ จันทรสุริย์. (2536). ภูมิปัญญากับการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ: มูลนิธิภูมิปัญญา.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2564). กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.

สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส คนพิการและผู้สูงอายุ. (2550).

ตัวแบบการคุ้มครองและพิทักษ์สิทธิผู้สูงอายุในชุมชน. กรุงเทพฯ: สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ.

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (2545). บทบาทของสถานศึกษากับภูมิปัญญาไทย. วารสารห้องสมุด, 44(3), 14.

สุรกุล เจนอบรม. (2541). วิสัยทัศน์ผู้สูงอายุและการศึกษานอกระบบสำหรับผู้สูงอายุไทย.

กรุงเทพฯ: นิชินแอตเวอร์ไทซิงกรุ๊ป.

สุรเชษฐ์ จิตตะวิกุล. (2542). หลักสูตรและการจัดการมัธยมศึกษา. กรุงเทพฯ: สถาบันราชภัฏจันทรเกษม.

เสรี พงศ์พิศ. (2536). ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ: มูลนิธิภูมิปัญญา.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2546). ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.